

**Президент Української Академії Історії
медицини, проф. О.А. Опарін**
Український гуманітарний інститут
Українська Академія історії медицини

Схоластика та медичні факультети університетів середньовічної Європи

Філософією наукової та викладацької діяльності середньовічних університетів Європи була схоластика. Слово «схоластика» має походження від латинського *schola*. Грецькою це було *σχολή*, що передувало латині, як мові науки та суспільних відносин. Від цього до нас дійшли похідні: *scholasticus* «шкільний, навчальний».

Першими назву схоластів отримали вчителі, які були викладачами у школі при дворі імператора Карла Великого (768–814 рр.). Пізніше слово *scholasticus*, вживане як іменник, додавали спочатку до вчителів однієї або декількох наук, які викладали в монастирських школах, а також до вчителів богослов'я. З часом його було віднесено до всіх, хто займався науками.

Беззаперечно, що ті вчені які використовували філософію щодо релігії і теології, отримали це визначення першими. За висловом проф. Д. Робертсона, метою схоластів було доводити як вічні істини вчення церкви та її догмати. Це стало необхідним, тому, що у християнські вчення ще за часів римського імператора Костянтина Великого (306–337 рр.) християнство стало панівною релігією імперії — державною церквою. Створений ним новий державний устрій, основою якого була абсолютна влада імператора, перетворила християнське вірування у державну церкву. Завдяки чому язичницькі вірування, догмати та уявлення намагались поєднати із християнством.

Наслідком чого стало те, що державній церкві було необхідно обґрунтувати язичницькі вчення, які було введено до християнства. Інструментом чого стає язичницька філософія, за допомогою якої схоласти мали це робити. Так з допомогою язичницької філософії, за визначенням проф. Н.В. Сперанського, стали доводити перебування у християнстві язичницьких вірувань і догматів.

Схоласти виходили з аксіоми про те, що істина виключно ґрунтується на авторитеті церкви та

переказу! Окремо підкреслимо, саме на авторитеті церкви і переказу, а не на Святому Письмі, Біблії. І це не випадково, бо довести за допомогою Біблії впровадження в християнське вчення відверто язичницьких положень, філософій та обрядів було звичайно ж неможливо!

Схоласт немає права вільно мислити, аналізувати. Перед ним лише стоїть завдання обґрунтувати прийнятий церковний догмат, не вдаючись у те, наскільки він радить Біблії та християнському вченню взагалі. Вони мають права навіть розвивати сам догмат, як і розробляти щось нове. За думкою проф. Г. Гезера, це була хитросплетена логіка за допомогою якої обґрунтовувалося церковне середньовічне вчення

Суттю схоластики був дедуктивний метод пізнання світу. Відомо що дедукція є методом переходу від знання загальних закономірностей об'єкту дослідження до окремого його прояву (аналіз понять). Відповідно, аналіз існуючих знань, їх комбінація та узагальнення дають знання про окремі предмети та факти.

Такими непорушними знаннями про навколишній світ і медицину, зокрема, прийнятими в Середньовічній церкві, а значить і в науці, яка знаходилася під повним контролем церкви, були праці авторитетів Аристотеля, Платона і Галена.

Таким чином, нічого відкрити нового, що виходить за рамки робіт цих вчених давнини, було неможливо в принципі! Саме у посиланнях на авторитети, а не у спостереженнях вбачають у Середньовічній медичній науці докази всього. Більше того, сам спосіб доказів завдяки авторитетам набуває характеру істини.

Філософія схоластів відкидала саму можливість існування індуктивного принципу пізнання від окремого до загального. Тобто створення нових знань шляхом вивчення конкретного об'єкту було

під заборорою. Отримані результати визнавалися як такі що мають непримиримі протиріччя з офіційно визнаними принципами науки. Відповідно — ставали забороненими і отримували ярлик гріховних діл. Тому церква відкрито та оголошувала будь-які наукові чи технічні нововведення гріхом. Понад те, винаходили, щось нове вважалося аморальним

Основу схоластичної філософії складали багаторазово перетворені та понівечені праці (вчення) Аристотеля разом з коментарями, складеними магометанськими та єврейськими вченими. Спочатку роботи Аристотеля були заборонені папством. Паризький собор від 1209 року заборонив навіть читання його творів, але вже в 1231 році папа Григорій Дев'ятий обмежує ці рішення паризького собору і відтепер праці Аристотеля стають найвірнішим керівництвом у всіх світських науках, на які опираються. Положення філософії Аристотеля, зокрема про безсмертя душі, були необхідні середньовічній папській церкві

для обґрунтування свого віровчення, яке вже дуже далеко відійшло від Біблії.

Вказане узагальнює визначення проф. Г. Гезера: «Філософія, що виникла з таких джерел, вступила в таке ж тісне поєднання з панівною теологією і розвинулося в знаряддя ієрархії, що панувала з деспотичною владою над усіма областями духовного життя. Перевага, яку схоластика доставила діалектиці, доведеної в школах євреїв до найвищої тонкощі, дуже скоро призвела до того, що місце мислення зайняла порожня гра «поняттями», замість яких дуже — до речі чи недоречно — ставилися лише слова. І в цьому відношенні схоластична філософія поширювала протягом багатьох століть свій фатальний вплив на природознавство та медицину».

Відповідно, все це сформувало з часів Середніх Віків антагонізм християнського вчення та схоластичних поглядів у теології (табл. 1)

Таблиця 1

Порівняльна характеристика євангельського та схоластичного вчення

Вчення Євангелія	Вчення схоластів
1. Є Єдиний Бог	1. Є Бог і святі
2. Не вклоняйся жодному зображенню	2. Поклоніння іконам та статуям, чисельні атрибути та частини тіл
3. Прощає лише Бог. Посередник між Богом і людьми Один — Ісус Христос	3. Прощення через священиків, як посередників між Богом та людьми
4. Прощення Бог дає безкоштовно	4. Людина рятується добрими справами і за сповідь треба платити
5. День Господній — субота	5. День Господній — перший день тижня — неділя
6. Душа не безсмертна	6. Душа безсмертна
7. Богинь немає	7. Культ діви Марії
8. Кесареві кесарево, а Богові Боговому	8. Державна церква (папізм)
9. Головне у християнстві — зміна характеру людини	9. Головне — суворо виконувати релігійні обряди

Більше того, богослов'я мало досліджуватися не з біблійної, а філософської точки зору. Біблійне вчення та одкровення схоласти хотіли систематизувати за допомогою аристотелівської логіки.

Водночас, втративши живий зв'язок з Богом, середньовічна державна церква намагалася обґрунтувати свої догмати і чисто раціоналістично, намагаючись демонструвати за допомогою язичницької філософії, що ця їх віра розумна. Це дещо нагадує те, як у період дарвінізму та сама державна церква спробувала поєднати еволюцію та віру в єдине ціле.

Третьою причиною появи схоластики стала крайня популяризація в епоху Середньовіччя під впливом тих самих язичницьких вірувань, всього окультного та містичного. Середньовічні ченці наполегливо шукали в Біблії приховані містичні знання, які вони намагалися відкрити за допомогою язичницької філософії та уявлень.

Тому практично вчення всіх середньовічних язичницьких орденів і насамперед домініканців і францисканців просякнуте містикою. Невипадково, що провідні схоласти Середньовіччя, такі як Фома

Аквінський та Альберт Великий були або домініканцями, або, як Вільям Оккамський та Бонавентура — францисканцями.

У цьому сенсі показові відношення середньовічної папської схоластики до Біблії. Показовим є спостереження проф. Д. Робертсона: «що стосується св. Письма, то до одинадцятого століття взагалі обмежувалися збиранням висловів св. Батьків за улюбленим трояким змістом Писання (тобто буквальний, духовний і моральний). Потім запровадили четверичний, п'ятирічний, шестирічний, семирічний і навіть восьмирічний зміст...Таким чином у св. Писанні можна було шукати все, що тільки завгодно. Алегоричне пояснення було однією з головних опор римсько-католицького богослов'я, римсько-католицької церковної системи взагалі. Де алегорія, образний сенс не давав ніякого відповідного результату, там зазвичай вдавалися до літери Писання. Якщо буква не відповідала потреби містичного споглядання чи схоластичного умогляду, то тлумачі вступали на широкі квітучі ниви алегорії».

«Широко користуючись цим методом, папська середньовічна церква знаходила в Біблії все, що завгодно і не помічала в ній того, що було написано, коли це їй було не вигідно. Водночас сама Біблія стала забороненою книгою, яку простому народу взагалі заборонялося читати і навіть «в університетах пояснення св. Писання не знаходило належної оцінки. Роджер Бекон скаржився, що в Болоньї та в інших місцях, ті хто читав отців церкви в усіх відношеннях користувався перевагою та вищою пошаною перед тими, хто займався поясненням св. Письма. Перед мудрістю Аристотеля мали плазуні слова апостолів і пророків».

«Що власне робилося в цих осередках освіти (університетах), особливо богословської, часто не відповідало навіть найскромнішим очікуванням... вивчення Писання перебувало у зневазі, Новий завіт зневажався, як написаний для неосвічених». Один з викладачів Сорбонни — Паризького університету говорив, що коли йому було вже за 50 років, то він узнав про існування Нового Завіту.

Один із найбільших просвітителів Німеччини Еразм Роттердамський писав, що знав богословів, які до 80 років свого життя взагалі не відкривали Біблії. Замість вивчення Біблії схоластика займалася обґрунтуванням папських вчень та захистом народних забобонів, що становило підґрунтя вчення середньовічної церкви. Казуїстика як одна з основ схоластичного богослов'я приймала небезпечний оборот для моральності.

Щоб скласти собі уявлення про схоластику наведемо питання, які вона розбирала і за якими відбувався захист більшості дисертацій часів Середньовіччя:

- Чи може Бог наказати ненавидіти себе?
- Чи може Він зробити те, що не сталося, що трапилося?

Ще одним напрямком, на якому було засновано середньовічну систему освіти, яким були просякнуті майже всі схоласти була містика. Саме його використовувала державна церква з метою нівелювання ролі Біблії, яка могла б викрити папські лжевчення та зловживання.

Середньовічна церковна містика проголошувала, що християнська істина вважає свою основу «у внутрішньому спілкуванні з Богом». Знання Біблії для чого не потрібні. Тому й вивчення Біблії втрачало всяке значення. Середньовічна містика проголошувала, що пізнати Бога можна лише шляхом повного зречення будь-якого знання. Знання має бути усунене, як те, що заважає в принципі пізнанню Бога.

Було проголошено, що для пізнання Бога необхідно увійти в особливий стан споглядання, поки душа «не сповниться Богом у стані захоплення. Душа тоді вже не живе більше, вона знаходиться вище за тіло, стає тим, що вона споглядає; вона немає жодного руху, оскільки самий об'єкт споглядання немає його; вона не є більш живою душею, так як і істота, яку споглядає сама себе, не живе, а перебуває вище життя. Вона перебуває у стані екстазу і поєднується з

Божеством». Тоді настає стан повного безглуздя, але саме через це і відбувається єднання людини з Невимовним. Як бачимо середньовічна містика майже тотожна тій же йозі.

Таким чином, знання, вивчення не тільки не потрібне, але прямо шкідливе і згубне для духовного здоров'я людини. Так, «містики та схоласти тепер вносили до св. Писання цілу масу своїх умоглядів і споглядань, сенс св. Писання було розширено надзвичайно».

Як вчення схоластики виявлялося стосовно медицини?

– Дедуктивний метод пізнання світу.

Як ми вже розглядали вище суттю схоластики, був абсолютизований дедуктивний метод пізнання світу. При якому будь-яке відкриття, новація розглядалися як великий гріх! Тому не дивно, що «медична література схоластичного періоду має нині майже один бібліографічний інтерес. Бо твори, що відносяться сюди, містять здебільшого хитросплетені визначення і діалектичні розбори основних положень медицини або нескінченні роз'яснення гіпократівських, галенівських і арабських навчань. Навіть небагато спостережень і фактичних повідомлень втрачаються в незручних теоріях і порожніх умоглядах». «Нічого інтересу збуджують і компенди (керівництва), що вийшли в схоластичному періоді» пише проф. Г. Гезер.

– Заперечення експериментальної науки.

Виходячи з принципів ізольованого та збоченого дедуктивного методу потреба в експерименті, як з засобу щодо, підтвердження старих фактів або отримання нових даних не було. Схоластика стверджувала, що «недосконалим інструментам було неможливо змагатися з доказами розуму. Це характерно для всієї середньовічної науки. Саме тому експериментальні науки не мали внутрішнього імпульсу до розвитку. Середньовічна наука представляється насамперед як інтерпретація вже розробленої традиції, як коментар тексту та герменевтичний досвід, який поширювався на всі галузі знань».

Було прийнято як підґрунтя, що старі факти, які описані у працях вчених античності, були непорушними у принципі, а новим було неможливо у принципі з'явитися. Тоді як без експерименту розвиток медичної науки не можливий. Виходячи з цього, проф. К. Зудгоф — видатний історик медицини відзначив, що: у Середні віки «природознавство та лікарське мистецтво відірвалися від досвіду та плавали морем».

– Змішання наукових уявлень з окультизмом та магією.

«Традиційна наука античності, тісно перепліталася з астрологією, магією, алхімією, різного роду окультизмами, що становили невід'ємну частину середньовічного мислення та досвіду. Коріння цього явища сягає пізню античність, коли ідеї неоплатонізму, що широко поширилися в духовному житті пізньоримського суспільства, виробили і ставлення до наукового знання...

Таке змішання релігійної містики, магії та точних наук, ймовірно, і не могло викликати до життя нові форми пізнання навколишнього світу. Цим пов'язане уявлення про досконалість досягнень античності. Так, вже в перші століття нової ери наука починає набувати герменевтичного характеру, підбиває підсумки, інвентаризується в ряді комендіїв, довідників, ісагог та інших компіляцій, якими були твори Птолемея, Нікомаха, Галена. Форми осмислення навколишнього світу, що склалися в пізньоантичний період, виявилися настільки стійкими (що дійшли й до наших часів!). Математика нерідко постає у формі неопіфагорійської містики чисел, астрономія переплітається з астрологією, ботаніка, мінералогія, алхімія, медицина — з герметичною традицією (про що свідчить зокрема, сучасна популярність нумерології та чисельні приклади з використання комбінаторики як засобу дослідження подій що відбулися або майбутнього).

Контрольовані папством університети, являли собою розсадники магічних і окультичних поглядів. У монастирських школах вивчали та переписували рецепти любовних напоїв, формули наговорів та засоби для відшукування. Питанням вивчення магії та темною силою дуже старанно займалася середньовічна схоластика, що надавало магії, вже мало не науковий характер.

Схоластика також обґрунтовувала роль темних сил у формуванні захворювань. Вона вчила, що «демонам ніяк не можна відмовляти у здатності проникати в тіло і порушувати його фізичний добробут, а за допомогою тілесних органів засмучувати і психічні функції». Схоластика вчила, що можливі інтимні стосунки жінок із демонами і що від цього союзу можуть народитись діти. Визнавала схоластика та можливість польоти жінок-відьом на шабаші. При цьому один із провідних схоластів середньовічного папства Хома Аквінський, на відміну від власних ранніх поглядів, уже вчив, що простими методами з демонами не впоратися.

«Наукова розробка питання про чаклунство у вищій школі встигла принести свої плоди. Через ченців-проповідників, які служили посередниками між університетами та народною масою, «теорія договору» людини з демоном стала знайома найвіддаленішим глухим місцевостям Європи та викликала відповідний прогрес у практиці чаклунства. «Продаж душі ризику» з області легенд тепер перетворюється на дуже поширену операцію. Ми знаємо, як розрісся образ сатани до XIV століття — досить згадати Данте або фрески на цвинтарі в Пізі — і ця сила манила до себе всіх, чиє серце знемагало відчаєм, злістю чи пристрастю». Таких людей, знедолених, несправедливо гнаних, обібраних грабежами феодалів, у Середньовіччі було більш ніж достатньо. Їх манив зв'язок з невідомою та всесильною силою. Ці відчуття дуже сильні. Бажання отримати містичну силу і у наш час приваблює до магічних сил амбітні уми, і серця, що з'їдаються заздрістю чи пожадливістю.

З подачі церковних схоластів люди вірили, що земля населена хобгоблінами, вогонь — саламан-

драми, повітря — демонами, а вода — річковими та озерними духами. Няньки лякали дітей історіями «про потворного рогатого диявола, що вивергає з паші полум'я і має довгий хвіст; очима у нього, як плоскі, ікла, як у собаки, кігті, як у ведмеда, шкіра чорна, а голос нагадує рик лева».

І маленькі діти бували так налякані всіма цими «буками, духами, відьмами, русалками, ельфами, томами, феями, сатирами, панами, фавнами, сиренами, чудовиськами, три тонами, кентаврами, гігантами, бісенятами, Робіном Гудом, його розбійниками, пекельними демонами, всілякими лиходіями зі світу реального і потойбіччя», що страх залишався з ними на все життя, змушуючи їх, вже дорослих, боятися власної тіні. Забобони, пов'язані з тваринами та рослинами, були незліченними і абсолютно божевільними».

До речі, всі ці згубні неплатонічні ідеї прийшли у Європу і насамперед в Італію з Візантії, давши особливий поштовх у розвитку язичницьких ідей Відродження, які в кінцевому підсумку і поховали всі позитивні засади розвитку науки в Південній Європі, і зокрема, в роботі медичних факультетів італійських університетів.

Таким чином, у розумінні людей, схоластика формувала «наукове» обґрунтування магії та окультизму. Та ще із обґрунтуванням того що ця наука виводить їх із русла забобонів.

— **Знання можна отримати лише через містичне одкровення.** Схоластика вчила, що знання даються лише шляхом містичного одкровення. «Матерія — основа будь-якого природничого дослідження, певна — не могла дати істинного знання. Така посилка визначала і засоби пізнання, які лежали за межами розумного чи чуттєвого сприйняття: справжнє знання можливе лише через одкровення, тому теургія та магія набували все більш реальної сили. У Порфирія і ще більшою мірою у Ямвлиха всяке науково-раціональне ставлення до реального світу тоне в окультичній практиці та релігійних фантазіях, а математика постає у вигляді числової символіки, елементи якої ідентифікуються з гіпостатичними конструкціями пізнаваного світу».

Таким чином, виходячи з цієї філософії, наукові дослідження втрачали будь-який сенс.

— **Вивчення лише того, що має безпосереднє відношення до духовного спасіння людини.**

Базовий принцип середньовічної схоластичної філософії, на якому ґрунтувалася вся будівля середньовічного суспільства, проголошував необхідність вивчення тільки того, що має відношення до духовного порятунку людини, її шляху, сходження до Бога, те ж, що не мало до цього відношення, вважалося також не потрібним у принцип, пише проф. Г. Ейкен. Тому медицина, яка була б покликана вивчати внутрішній устрій людини, зовсім не вписувалася в цю базову передумову.

У своїх наукових дослідженнях схоласти прагнули не до наукових відкриттів у принципі, а до обґрунтування вже відомих понять, при цьому навіть не аналізуючи, а чи дійсно вони взагалі вірні.

Так, наприклад, схоластика вивчаючи питання з чого складається плоть ангелів і демонів вважала, що «цю плоть вони творять собі, згущуючи атмосферу — добрі ангели у вищих, особливо чистих її шарах, злі ж у нижніх — і додаючи деякі елементи з водяної пари та із землі».

Середньовічна державна церква прагнула об'єднати весь світ і політично, і релігійно, і філософськи під своїм керівництвом. І саме цій меті і служила схоластика. Хоча схоластами і проголошувалося, що віра і свідомість не суперечать один одному, в її основі лежав принцип, що думка має бути підпорядкована догмату віри. Причому цей догмат виробляється державною церквою.

При цьому деякі мислителі середньовіччя бачили всю згубність схоластики. Ми вже згадували ім'я англійця — Роджер Бекон. Неординарна і багато в чому суперечлива особистість, що провела за наклепом францисканського ордена у в'язниці довгі роки, був глибоко «перейнятий переконанням, що схоластика занести всю сучасну йому науку. Відродження останньої може вдасться лише тоді, коли дослідження зможуть повернутися до джерел: у мовознавстві — до грецького та ідіомів сходу, у теології — до Святого Письма, у природознавстві — до математики та досвіду».

◆ Види схоластичних навчань

У схоластиці існували три основні напрями: реалізм, помірний реалізм та номіналізм.

– **Реалізм.** В основі реалізму лежав принцип філософії Платона, згідно з яким універсалії (ідеї), наприклад, істина, краса існують незалежно від індивідуальних вчинків людини. Наприклад, злий вчинок — це тінь, відбиток справжнього зла, що існує реально незалежно від цього діяння. У зв'язку з цим Платон закликав ґрунтовно досліджувати глибинні реальності, що існують у нашому світі. Тому один із засновників реалізму Ансельм Кентерберійський говорив: «Вірю, щоб знати».

Відповідно до цього погляду, наприклад, буття Бога доводилося наступним космологічним методом. А саме: людина у житті користується багатьма благами, що є відбитком одвічного Всевишнього блага, тобто Бога. Або, буття Бога доводилося дедуктивним методом, який говорив про те, що раз у свідомості кожної людини є уявлення про досконалу вищу істоту, то має бути і сама реальність, яку вона відображає.

– **Помірний реалізм.** Помірний реалізм. У основі поміркованого реалізму лежала філософія Аристотеля, який говорив, що універсалії (ідеї) існують не окремо від індивідуальних речей, а їх свідомості. Згідно з цим вченням реальність спочатку існувала у свідомості Бога, а потім у свідомості людини. Так, у розумінні поміркованих реалістів жертва Христа була принесена не для того, щоб спокутувати гріх, а для того, щоб вразити людей любов'ю Бога і морально вплинути на них. Виходячи з цього, Фома Аквінський було розроблено вчення, що церковне обряд є джерелом благодаті. «Таїнства спричиняють низведення благодаті» (проф. Д. Робертсон). Як ще

зазначає проф. Д. Робертсон: «таїнства діють так, що благодать повідомляється сприймаючим через саму пропозицію та сприйняття обряду, отже крім зовнішньої ознаки від того, хто сприймає, не вимагається ніякого доброго внутрішнього руху».

Тобто, приміром, неважливо, сповідав свій гріх людина чи ні, чи виправив свої помилки, саме по собі незалежно це все це таїнство причастя звільняє його від гріхів. І, у свою чергу, навіть виправивши свій гріх і покавшись, людина, не отримавши від церкви причастя, не могла ні на що розраховувати.

Це вчення дуже зміцнювало авторитет і владу середньовічної церкви, без якої отримати виправдання та порятунк ставало неможливим.

Ідеї реалізму ставили першому плані організацію, але в другий — людини. Прибічники поміркованого реалізму стверджували «виходячи з надприродної ідеї християнського спокутування, що лежала поза сферою людського розуму, церква була необхідною посередницькою інстанцією між божеством і людським розумом» (проф. Ейкен). Саме це й потрібне було середньовічній папській церкві для обґрунтування свого авторитету. І це філософія поміркованого реалізму вела до встановлення світодержавної влади церкви. Уявлення про останню, як джерело будь-якої істини, було кінцевою метою середньовічного філософського умогляду» (проф. Г. Ейкен).

– **Номіналізм.** В основі номіналізму лежав принцип, що універсалії (ідеї) існують після створення речей і не мають об'єктивного існування поза свідомістю. Наприклад, чесність — це просто узагальнена ідея, яку людина витягує з поняття чесності зараз. Номіналісти говорили, що треба просто вірити без участі свідомості, тому що все одно довести біблійні відкриття раціонально не можна. Номіналісти чітко розділяли сферу наукової істини та сферу богословської істини, що призвело, зрештою, до протиставлення науки та віри взагалі.

На відміну від реалізму, номіналізм на перше місце ставив людину. І тому результатом номіналізму став, з одного боку, Ренесанс, який проголосив незалежність людини і можливість побудови без Бога щасливого суспільства на землі, що виродився потім у матеріалізм, а з іншого — містицизм, який стверджував, що людина може потрапити прямо в присутність Бога.

Примітно, що у Західній Європі до 1050 року панував реалізм, з 1150 до 1300 рр. помірний реалізм, а після 1300 р. номіналізм, що добре ілюструє поступову і послідовну секуляризацію державної церкви, що відступила від принципів Євангелія.

Порівняльні особливості цих трьох напрямів схоластики можуть бути представлені в наступній таблиці, яку розробив Е. Кернс та доповнив О. Опарін (табл. 2).

Основними принципами викладання в середньовічних університетах, що базуються на схоластичній філософії, були наступні:

– **Заучування напам'ять праць Платона, Аристотеля, Галена та інших древніх авторів.**

Порівняльна характеристика основних схоластичних навчань

Види вчення. Характеристика	Реалізм	Помірний реалізм	Номіналізм
Представники	Анзельм Кентерберійський (1033–1109), Петро Ломбардський (1100–1160)	Абеляр (1079–1142), Альберт Великий (1193–1280), Хома Аквінський (1225–1274)	Вільям Оккамський (1285–1347), Роджер Бекон (1214–1292)
Відносини між розумом та вірою	Вірю, щоб знати	Знаю, щоб вірити	Вірю, незалежно від знання
Існування ідей (універсалій)	Поява універсалій до речей	Універсалії у речах	Універсалії після речей
Послідовники	Євангельські церкви	Католицька церква	Представники Ренесансу

Примітно, що основою для викладання в університетах, що відкриваються, середньовічна державна церква бере праці язичницьких філософів! Чи не християнських богословів, ні батьків церкви, а язичницьких філософів. І чомусь саме цих, а не якихось інших язичницьких філософів. Багато дослідників дуже дивувався цей вибір правлячої церкви.

Проте зроблено він був вкрай продумано з її боку. Справа в тому, що в працях цих язичницьких авторів лежали підстави провідних навчань середньовічної церкви, які увійшли до неї в результаті реформи імператора Костянтина, який перетворив християнство на державну релігію імперії і об'єднав її вчення з язичницькими віруваннями, щоб задовольнити свою язичницьку мову. держави.

Одним із базових язичницьких вірувань, що увійшли під час цієї реформи в християнське вчення, стало вчення про безсмертя душі. Це вчення, виходячи з давньоєгипетської релігії, було детально розроблено давньогрецьким філософом Платоном у його творі «Тімей». Платон писав, що людина має пневма — безсмертна божественна душа.

Причини хвороб Платон бачив у покаранні, що посиляється небом, і тому для лікування хвороб, як ми вже розглядали вище, згідно з вченням Платона, були потрібні тільки вчинення релігійних обрядів і співу.

Це якнайкраще відповідало домаганням державної середньовічної церкви, яка хотіла, щоб люди зверталися тільки до неї з будь-якого питання і тим більше з такого важливого питання, як хвороба. Щоб вони саме у ній бачили свого єдиного зцілювача.

У філософії учня Платона Аристотеля вчення про безсмертя душі було більш розвинене і одночасно з цим сформульовано вчення про цілеспрямованість (телеологію), тобто, що в природі все має свою мету і, безумовно, визначити цю мету може лише церква.

У деяких роботах давньоримського лікаря Галена середньовічне духовництво вихопило деякі місця, у яких, якщо можна сказати, обґрунтовано з медичної точки зору вчення Платона про безсмертя душі. Гален слідом за давньоєгипетськими лікарями та олександрійським лікарем Еразістратом вважав, що вени несуть кров, а артерії містять безсмертну пневму. На підтвердження цієї теорії вони наводили як доказ те, що при розтині померлих артерії завжди виявлялися порожніми, а вени були переповнені кров'ю. Отже,

говорили вони, коли людина вмирає, безсмертна душа — пневма залишає тіло і тому артерії, які за життя містять її, виявляються порожніми.

Так, Гален писав: «Було б незрозуміло, як природа, яка нічого непотрібного (зайвого) дарма не робить, раптом створила б два роди різних судин, які мали б нести одну і ту ж вологу (кров). Незрозуміло було б, куди подіється маса повітря, яку ми постійно вдихаємо, якби не було особливих судин, що розносять її по всьому тілу, як би відбувалися функції організму, як не за допомогою цієї пневми, яка, як вчили всі давні, служить місцем життя сили організму».

Причому схоласти навмисно виключають із праць Галена всі згадки, що відкидають вчення про безсмертя душі, про його експерименти і на цьому спотвореному і односторонньому тлумаченні вчення Галена середньовічна церква розробляє так званий галенізм.

Те саме було ними зроблено і щодо робіт Гіппократа та Ібн-Сини, з яких так само було вихолощено весь фактичний науковий матеріал, а залишено лише їхні філософські концепції, що відповідають інтересам державної середньовічної церкви.

Таким чином, ці праці античних авторів обґрунтовували одне з базових навчань середньовічної церкви, вчення про безсмертя душі, яке вона не могла обґрунтувати ні на підставі Біблії, ні на підставі робіт перших християнських письменників, оскільки вони говорили про прямо протилежне, а саме про те, що безсмертної душі нема.

Примітно, що у своєму бажанні обґрунтувати свої язичницькі вчення, середньовічна церква не лише не заперечувала, а й підтримувала фактичне впровадження в навчання в університетах принципів та понять алхімії та астрології, які так само, як і вона, проголошували вчення про безсмертя душі. Водночас, канонізуючи праці античних авторів, середньовічна державна церква, яка вже не може заборонити появу університетів, перегороджувала шлях наукового прогресу, розуміючи, що просвітництво спричинить аварію її влади. І тому, навіть відкриваючи ці самі університети, церква відразу ж одягала їх у жорсткий каркас своєї проязичницької філософії.

– Цитування праць древніх авторів.

Навчання в переважній більшості в середньовічних університетах зводилося не просто до вивчення

праць Платона, Аристотеля і Галена, а до зазубрювання, цитування, без жодного аналізу. Формування мислення не заохочувалося зовсім. Вся робота професорів зводилася до роз'яснення підручників, які передавалися з покоління до покоління. Недарма великий німецький письменник Гете в одному зі своїх творів про це заучування цитат написав:

Словами диспути ведуться,
Зі слів системи створюються,
Словам повинні ви довіряти,

У словах не можна ні іоти змінювати ... » Таке зазубрювання певних текстів був випадковим. Бо вся система середньовічного світогляду була підпорядкована певним символам, більшість з яких мали суто окультне походження і безроздільно панували у середньовічній науці, музиці, архітектурі. Досить, наприклад, згадати постаті чортів і демонів, які прикрашають незліченну кількість середньовічних соборів Європи.

При цьому сама середньовічна символіка починалася на рівні слів. Назвати річ уже означало її пояснити. Так, у медицині поставлений діагноз означав вже лікування, воно мало наступити внаслідок проголошення назви хвороби. Отже, фундаментом середньовічної педагогіки було вивчення слів та мови» (проф. Ж. Ле Гофф). Саме з сучасних позицій ми не можемо сьогодні до кінця зрозуміти зміст і значення нескінченних дискусій, які вели номіналісти та реалісти і роботи яких сьогодні, навіть підготовленому вченому читати вкрай і вкрай важко, бо періодами їх зміст начебто повністю зникає.

При цьому варто наголосити на крайній бідності університетських бібліотек. Так, один із найбільших Паризьких університетів у XV столітті у своїй бібліотеці налічував всього... 12 книг! Тут також важливо наголосити, що на відміну від пізніших університетів книга в Середньовіччі була не джерелом знання, а коштовністю! (проф. Ж. Ле Гофф). Так, «у XIII столітті великий діяч ордену домініканців Гумберт Роменський обурювався, що книга набувала утилітарного значення і перестала бути предметом дорожчим: «Подібно до останків святих, їхніх мощей, що зберігаються з таким благоговінням, завертанням у шовку, що укладається в золото і сірку, і книги, які містять у собі тільки святості» (проф. Ж. Ле Гофф). Тому навіть ті поодинокі книги і зберігалися в монастирях, як мощі, шановані, але зміст яких так і залишався здебільшого закритим. Так само зберігалися в деяких монастирях і Біблії, прикуті ланцюгом до стіни і невідомими для ченців. І яким буде здивування Мартіна Лютера, тоді одного ще з ченців, коли він з подивом для себе відкрив цю книгу і почав її читати.

Роботи древніх авторів були зведені в ранг незаперечної догми та авторитетів. І це гніт авторитетів безроздільно панував, як у інтелектуальній, і у всіх інших сферах життя середньовічного суспільства, стримуючи будь-яку появу нової думки чи поняття (проф. Ж. Ле Гофф).

– **Відсутність практичних занять та заборона вираження особистих думок або проведення дискусій.**

Освіта у середньовічних університетах не передбачала наявності практичних занять або вираження будь-якої особистої думки, бо все це, як тонко розуміла державна церква, могло призвести до появи недовіри щодо її догм і вчення, а потім і зовсім їх відкидання.

З іншого боку, сама головна філософія середньовічної церкви виходила не з «емпіричного пізнання природи, щоб, йдучи звідси, досягати основних початків речей, але, навпаки, починали з твердо встановленого розуміння останніх, щоб від них потім перейти до розуміння дійсності... Тому предметом пізнання природи. був не чуттєвий світ сам собою, але його ставлення до великої теми творіння, спокути людства та майбутнього царства Божого» (проф. Г. Ейкен). Тому, «дослідження власної, внутрішньої сутності речей було або заборонено, або вважалося таким, що не має значення. Анатомічне вивчення людського тіла через тілесне воскресіння визнавалося смертним гріхом. Та й крім цього. Воно не мало ніякого значення для лікування, тому що тілесні недуги та хвороби мали, перш за все, цілюватися не медичними засобами, а божественними чудесами. Цілюючою за всі ліки вважалися молитва і мощі святих. Цілком не мало жодної ціни, на середньовічну думку, вивчення решти органічної та неорганічної природи, оскільки в основі його не лежало ставлення його до вічного порятунку. Саме собою теоретичне знання не цінувалося у Середньовіччі. Пізнання природи набувало лише ціни у зв'язку з практичними цілями релігійного досягнення порятунку душі» (проф. Г. Ейкен).

Лише епоха Великої Реформації покаже, що вивчення дивовижно створеного Богом світу розкриває Самого Бога, Його характер, Його любов до людей. І тому наука анітрохи не суперечить вірі. Але це буде тільки тоді, коли церква почне повертатися до чистоти біблійного вчення, затемненого в Середньовіччі язичницькими віруваннями та уявленнями.

Галілео Галілей повідомляв про одного схоласта-філософа, який, перебуваючи біля анатома, що препарував тварину, і бачачи, що нерви виходять з мозку, а не з серця, як вчив Аристотель, сказав: «Ви мені показали все це так ясно і відчутно, що якби текст Аристотеля не говорив протилежного, а там прямо сказано, що нерви зароджуються в серці, то необхідно було б визнати це істиною» (Галілео Галілей).

Примітно, що читання книг з медицини суворо регламентувалося. Приміром, «бакалавр мав право читати ті медичні книжки, які становили власність факультету, і мав зберігати в таємниці всі його звичаї і секрети. Взагалі найбільша повага до своєї школи була обов'язком кожного студента». Зрозуміло, що за такої постановки питання ні про який науковий обмін і взаємне збагачення не могло бути й мови, а, отже, і розвитку університетської освіти в принципі.

Під впливом схоластики університети Середньовіччя ставали часом просто центрами марнослів'я.

– **Навчання принципам обрання та обману пацієнтів.**

Примітно, що у період навчання медицині викладчі середньовічних університетів, не соромлячись, навчали своїх студентів принципам обрання та обману хворих.

«Навіть у спеціальній медичній школі в Монпельє (Франція) у XIV ст. слухачам вселяли: «Якщо ти, аналізуючи сечу, не знаходиш у ній нічого особливого, то визнач хворобу як обструкцію (засмічення) печінки, але якщо хворий скаже, що він страждає головними болями, то заперечи йому, що і в цьому винна печінка. Взагалі, користуйся можливим частіше словом «обструкція», тому що воно не зрозуміло хворому, а це саме і важливо. Він ніколи не повинен розуміти, що говорить лікар». У «Настанові лікарям», складеному в XIII ст., містилися такі поради про їхню поведінку: «Особливо ж стійте на варті і будьте пильні, щоб профан не проник у таємницю вашого мистецтва. Недоступність, як і пишна зовнішність, підвищує винагороду лікаря, приносить дари без числа. Скромна зовнішність приносить і менший дохід — хіба один порожній подяки» (проф. Е.Д. Грібанов).

Ці принципи дуже схожі на ті, якими користувалося духовенство в Середньовіччі, обираючи своїх парафіян, користуючись для цього їхнім невіглаством, яке саме й насаджувало.

Історія нам зберегла ще одну цікаву пораду, яка давалася в університетських школах майбутнім лікарям. Проф. Гезер зазначає: «Коли лікар залишає хворого, то повинен запевнити його, що він неодмінно одужає; оточуючим треба сказати, що хвороба дуже тяжка. Бо якщо пацієнт одужає, слава лікаря ще більше збільшиться, якщо ж хворий помре, то люди скажуть, що лікар передбачив правильний результат».

– **Відсутність клінічного навчання.**

Однією з найголовніших проблем середньовічних університетів була відсутність власне клінічного навчання, за винятком його зачатків, які викладалися в університеті Салерна. Все це не давало можливості розвитку саме клінічної медицини, без якої скільки-небудь істотна допомога пацієнту не мислима в принципі.

– **Суворе заборона на розтин тіл та проведення будь-яких дослідів.**

Розглянемо послідовно вказані принципи викладання на медичних факультетах середньовічних університетів.

– **Заучування напам'ять праць Платона, Аристотеля, Галена та інших древніх авторів.**

Примітно, що основою для викладання в університетах, які в той час починають свою роботу, середньовічна державна церква бере праці язичницьких філософів! Саме язичницьких філософів, а ні християнських богословів та ні батьків церкви.

І чомусь саме цих, а не якихось інших язичницьких філософів. Багато дослідників дуже дивувався цей вибір правлячої церкви. Проте зроблено він був вкрай продумано з її боку.

Справа в тому, що в працях цих язичницьких авторів лежали підстави провідних навчань середньовічної церкви, які увійшли до неї в результаті реформи імператора Костянтина, який перетворив християнство на державну релігію імперії і об'єднав її вчення з язичницькими віруваннями, щоб задовольнити і не дратувати язичницьку частину населення своєї держави. Одним із базових язичницьких вірувань, що увійшли під час цієї реформи в християнське вчення, стало вчення про безсмертя душі. Це вчення, виходячи з давньоєгипетської релігії, було детально розроблено давньогрецьким філософом Платоном у його творі «Тімей». Платон писав, що людина має пневма — безсмертну божественну душу.

Причини хвороб Платон бачив у покаранні, що посиляється небом, і тому для лікування хвороб, як ми вже розглядали вище, згідно з вченням Платона, були потрібні тільки вчинення релігійних обрядів і співу.

Це якнайкраще відповідало домаганням державної середньовічної церкви, яка хотіла, щоб люди зверталися тільки до неї з будь-якого питання і тим більше з такого важливого питання, як хвороба. Щоб вони саме у ній бачили свого єдиного зцілювача.

У філософії учня Платона Аристотеля вчення про безсмертя душі було більш розвинене і одночасно з цим, сформульовано вчення про цілеспрямованість (телеологію). З цього слідує, що в природі все має свою мету і, безумовно, визначити цю мету може лише церква.

У деяких роботах давньоримського лікаря Галена середньовічне духівництво вихопило деякі місця, у яких, якщо можна сказати, обґрунтовано з медичної точки зору вчення Платона про безсмертя душі. Гален слідом за давньоєгипетськими лікарями та олександрійським лікарем Еразістратом вважав, що вени несуть кров, а артерії містять безсмертну пневму. На підтвердження цієї теорії вони наводили як доказ те, що при розтині померлих артерії завжди виявлялися порожніми, а вени були переповнені кров'ю. Отже, говорили вони, коли людина вмирає, безсмертна душа — пневма залишає тіло і тому артерії, які за життя містять її, виявляються порожніми.

Так, Гален писав: «Було б незрозуміло, як природа, яка нічого непотрібного (зайвого) даремно не робить, раптом створила б два роди різних судин, які мали б нести одну і ту ж вологу (кров). Незрозуміло було б, куди подівається маса повітря, яку ми постійно вдихаємо, якби не було особливих судин, що розносять її по всьому тілу, як би відбувалися функції організму, як не за допомогою цієї пневми, яка, як вчили всі давні, служить місцем життя сили організму».

Причому схоласти навмисно виключають із праць Галена всі згадки, що відкидають вчення про безсмертя душі, про його експерименти і на цьому спотвореному і односторонньому тлумаченні вчення Галена середньовічна церква розробляє так званий галенізм. Те саме було ними зроблено і щодо робіт Гіппократа та Ібн-Сини. З яких так само було вихоло-

щено весь фактичний науковий матеріал, а залишено лише їхні філософські концепції, що відповідають інтересам державної середньовічної церкви. Таким чином, ці праці античних авторів обґрунтовували одне з базових вчень середньовічної церкви, вчення про безсмертя душі, яке вона не могла обґрунтувати ані на підставі Біблії, ані на підставі робіт перших християнських письменників, оскільки вони говорили про прямо протилежне, а саме про те, що безсмертної душі нема.

Примітно, що у своєму бажанні обґрунтувати свої язичницькі вчення, середньовічна церква не лише не заперечувала, а й підтримувала фактичне впровадження в навчання в університетах принципів та понять алхімії та астрології, які так само, як і вона, проголошували вчення про безсмертя душі. Водночас, канонізуючи праці античних авторів, середньовічна державна церква, яка вже не може заборонити появу університетів, перегороджувала шлях наукового прогресу, розуміючи, що просвітництво спричинить аварію її влади. І тому, навіть відкриваючи ці університети, церква відразу ж одягала їх у жорсткий каркас своєї промовницької філософії.

– Цитування праць древніх авторів.

Навчання в переважній більшості в середньовічних університетах зводилося не просто до вивчення праць Платона, Аристотеля і Галена. Метою було досягти від студентів спроможності дослівного цитування великих текстів без жодного аналізу. Формування самостійного мислення не заохочувалося зовсім. Вся робота професорів зводилася до роз'яснення підручників, які передавалися з покоління до покоління.

Недарма великий німецький письменник Гете в одному зі своїх творів про це заучування цитат написав:

Словами диспути ведуться,
Зі слів системи створюються,
Словам повинні ви довіряти,
У словах не можна ні йоти змінювати ... »

Таке зубріння певних текстів не було випадковим. Вся система середньовічного світогляду була підпорядкована певним символам, більшість з яких мали суто окультне походження і безроздільно панували у середньовічній науці, музиці, архітектурі. Досить, наприклад, згадати постаті чортів і демонів, які прикрашають незліченну кількість середньовічних соборів Європи.

При цьому сама середньовічна символіка починалася на рівні слів. Назвати річ уже означало її пояснити. Так, у медицині поставлений діагноз означав вже лікування, воно мало наступити внаслідок проголошення назви хвороби. Отже, фундаментом середньовічної педагогіки було вивчення слів та мови.

Саме з сучасних позицій ми не можемо сьогодні до кінця зрозуміти зміст і значення нескінченних дискусій, які вели номіналісти та реалісти і роботи яких сьогодні, навіть підготовленому вченому читати вкрай і вкрай важко, бо періодами їх зміст начебто повністю зникає.

При цьому варто наголосити на крайній бідності університетських бібліотек. Так, один із найбільших Паризьких університетів у XV столітті у своїй бібліотеці мав всього... 12 книг!

Тут також важливо наголосити, що на відміну від пізніших університетів, книга в Середньовіччі була не джерелом знання, а коштовністю! Так, у XIII столітті великий діяч ордену домініканців Гумберт Роменський обурювався, що книга набувала утилітарного значення і перестала бути предметом дорожчим: «Подібно до останків святих, їхніх мощів, що зберігаються з таким благоговінням, загортанням у шовку, що укладається в золото і сірці і книги, які містять у собі тільки святості».

Тому навіть ті поодинокі книги і зберігалися в монастирях, як мощі, шановані, але зміст яких так і залишався здебільшого закритим. Так само зберігалися в деяких монастирях і Біблії, прикуті ланцюгом до стіни і невідомими для ченців. І яким буде здивування Мартіна Лютера, тоді одного ще з ченців, коли він з подивом для себе відкрив цю книгу і почав її читати.

Роботи стародавніх авторів були зведені в ранг незаперечної догми та авторитетів. І цей гніт авторитетів безроздільно панував, як у інтелектуальній, і у всіх інших сферах життя середньовічного суспільства, стримуючи будь-яку появу нової думки чи поняття.

– Відсутність практичних занять та заборона вираження особистих думок або проведення дискусій.

Освіта у середньовічних університетах не передбачала наявності практичних занять або вираження будь-якої особистої думки, бо все це, як тонко розуміла державна церква, могло призвести до появи недовіри щодо її догм і вчення, а потім і зовсім їх відкидання.

З іншого боку, сама головна філософія середньовічної церкви виходила не з «емпіричного пізнання природи, щоб, йдучи звідси, досягати основних початків речей, але, навпаки, починали з твердо встановленого розуміння останніх, щоб від них потім перейти до розуміння дійсності... Тому предметом пізнання природи був не чуттєвий світ сам собою, але його ставлення до великої теми творіння, спокути людства і майбутнього царства Божого».

Тому, «дослідження власної, внутрішньої сутності речей було або заборонено, або вважалося таким, що не має значення. Анатомічне вивчення людського тіла через тілесне воскресіння визнавалося смертним гріхом. Та й крім цього, воно не мало ніякого значення для лікування, тому що тілесні недуги та хвороби мали, перш за все, зцілюватися не медичними засобами, а божественними чудесами. Цілющою за всі ліки вважалися молитва і мощі святих. Цілком не мало ніякої ціни, на середньовічну думку, вивчення решти органічної та неорганічної природи, оскільки в основі його не лежало ставлення його до вічного порятунку. Саме собою теоретичне знання не цінувалося у Середньовіччі. Пізнання природи набувало лише ціни у зв'язку з практичними цілями релігійного досягнення порятунку душі».

Лише епоха Великої Реформації покаже, що вивчення дивовижно створеного Богом світу розкриває Самого Бога, Його характер, Його любов до людей. І тому наука анітрохи не суперечить вірі. Але це буде тільки тоді, коли церква почне повертатися до чистоти біблійного вчення, затемненого в середні віки язичницькими віруваннями та уявленнями.

Галілео Галілей повідомляв про одного схоласта-філософа, який, перебуваючи біля анатома, що препарував тварину, і бачачи, що нерви виходять з мозку, а не з серця, як вчив Аристотель, сказав: «Ви мені показали все це так ясно і відчутно, що якби текст Аристотеля не говорив протилежного, а там прямо сказано, що нерви зароджуються в серці, то необхідно було б визнати це істиною».

Примітно, що читання книг з медицини суворо регламентувалося. Наприклад: «бакалавр мав право читати ті медичні книжки, які становили власність факультету, і мав зберігати в таємниці всі його звичаї і секрети. Взагалі найбільша повага до своєї школи була обов'язком кожного студента». Зрозуміло, що за такої постановки питання ні про який науковий обмін і взаємне збагачення не могло бути й мови, а, отже, і розвитку університетської освіти в принципі.

Під впливом схоластики університети Середньовіччя ставали часом просто центрами марнослів'я.

– Навчання принципам обрання та обману пацієнтів.

Примітно, що у період навчання медицині викладачі середньовічних університетів, не соромлячись, навчали своїх студентів принципам того, як обіграли і як обдурити хворих.

«Навіть у спеціальній медичній школі в Монпельє (Франція) у XIV ст. слухачам вселяли: «Якщо ти, аналізуючи сечу, не знаходиш у ній нічого особливого, то визнач хворобу як обструкцію (засмічення) печінки, але якщо хворий скаже, що він страждає головними болями, то запереч йому, що і в цьому винна печінка. Взагалі, користуйся можливим частіше словом «обструкція», тому що воно не зрозуміло хворому, а це саме і важливо. Він ніколи не повинен розуміти того, що каже лікар».

У «Настанові лікарям», складеному в XIII ст., містилися такі поради про їхню поведінку: «Особливо ж стійте на варті і будьте пильні, щоб профан не проник у таємницю вашого мистецтва. Недоступність, як і пишна зовнішність, підвищує винагороду лікаря, приносить дари без числа. Скромна зовнішність приносить і менший дохід — хіба один порожній подяки». Ці принципи дуже схожі на ті, якими користувалося духовенство в Середньовіччі, виманюючи гроші у своїх парафіян, користуючись для цього їхнім невіглаством, яке саме й насаджувало.

Історія нам зберегла ще одну цікаву пораду, яку давали в університетських школах майбутнім лікарям. «Коли лікар залишає хворого, то повинен запевнити його, що він неодмінно одужає; оточуючим треба сказати, що хвороба дуже тяжка. Бо якщо пацієнт одужає, слава лікаря ще більше збіль-

шиться, якщо ж хворий помре, то люди скажуть, що лікар передбачив правильний результат».

– Відсутність клінічного навчання.

Однією з найголовніших проблем середньовічних університетів була відсутність власне клінічного навчання, за винятком його зачатків, які викладалися в університеті Салерна. Все це не давало можливості розвитку саме клінічної медицини, без якої скільки-небудь істотна допомога пацієнту не мислима в принципі.

– Сувора заборона на розтин тіл та проведення будь-яких дослідів.

Розтин тіл було заборонено в Середні віки з чотирьох основних причин, кожна з яких була породжена вченням середньовічної папської церкви.

По-перше, вивчення внутрішньої сутності суперечило базовим принципам середньовічної церковної філософії, яка проголошувала необхідність вивчення лише того, що стосується духовного спасіння людини.

По-друге, стверджуючи всупереч Біблії, що душа безсмертна, середньовічна папська церква вчила, що це душа перебувати в крові і тому пролиття людської крові розглядалося, як найбільший гріх, зазіхання на душу. Тому, до речі, «гуманні» інквізитори, свої жертви повільно спалювали на багатті, щоб не було пролиття крові.

По-третє, згідно із середньовічними уявленнями «атомічне вивчення людського тіла у вигляді тілесного воскресіння визнавалося смертним гріхом».

По-четверте, потреби в анатомічному вивченні з метою з'ясування причин формування захворювання також не було, бо хвороба визнавалася Божим покаранням чи випробуванням, а засобами лікування молитва та мощі, отже, анатомічні чи фізіологічні дослідження втрачали свій базовий зміст. І тому, з урахуванням вищесказаного, дозвіл на розтин тіла, без якого був немислимий розвиток анатомії в принципі, міг дати спочатку лише імператор. Перші дозволи на це були отримані тільки в 1238, коли імператор Фрідріх Другий дозволив медичному факультету Салернського університету розтинати труп один раз на 5 років. Через сім років указ став м'якшим, і було дозволено робити розтин одного трупа раз на рік. Однак у 1300 римський папа видав суворий указ, спрямований проти будь-якого розтину трупів. Після цього лише періодами університетам давалося право часом раз на десятиліття робити розтин тільки одного трупа. Так, у Відні за 94 роки (з 1404 по 1498 рр.) існування університету було проведено 9 розтинів. У Тюбінгені дозвіл на розтин було отримано лише 1482 р., у Монпельє 1376 р., у Празі правильні анатомічні лекції почалися лише 1460 р., у Відні 1433 р., у Грейфсвальді 1624 р.!

При цьому розтин робив циркульник під читання анатомічного твору Галена. Це робилося для того, щоб лікарям не спало на думку жодна інша думка, крім тієї, що викладена у Галена. Та й самі розтини обмежувалися в основному лише грудною та черевною порожнинами. На базі подібних розтинів було складено провідну книгу Середньовіччя з

анатомії, автором якої був італієць Мондіно де Лучі (1275–1326), який розкрив сам лише два трупи, і на цьому матеріалі, а також на погано перекладених компіляціях з Галена і склав цей свій підручник. Низький рівень викладання медицини в Середньовіччі був обумовлений і заборонаю на будь-які хірургічні маніпуляції та заборонаю хірургії, як науки взагалі.

Висновки

1. Система схоластичного принципу викладання, була розроблена та впроваджена в систему викладання до середньовічних університетів державною церквою з метою затвердження її догматів та навчань;

2. Показано, що система схоластики, заснована на дедуктивному методі проголошувала необхідність

доказу вже затверджених церквою понять та уявлень, не маючи на увазі тим самим жодних наукових досліджень у принципі;

3. Показано, що схоластика відкрила в університетське викладання містичні та окультні уявлення, які витіснили і без того вельми скромні середньовічні наукові напрацювання;

4. Система схоластичного викладання призвела на середньовічних медичних факультетах до заборони на анатомо-фізіологічні дослідження та клінічні спостереження, відсутності практичних та експериментальних занять, знищення поняття клінічного мислення та науково-практичних дискусій, формування шаблонного підходу до лікування пацієнтів.

Список використаної літератури

1. Agrini J., Crisciani Ch. Wohltatigkeit und Beistand in der mittelalterlichen christlichen Kultur //M.D. Grmek. Die Geschichte des mediynischen Denkens, Antike und Mittelalter. — Munchen, 1996. — S. 182–215.
2. Attali J. Die kannibalische Ordnung: von der Magie zur Computermedizin. — Frankfurt/Main, 1981.
3. Berger J.M. Die Geschichte der Gastfreundschaft im hochmittelalterlichen Monchtum. Das Beispiel der Cistercienser. Diss. — Munster, 1996.
4. Boudriot W. Die altgermanische Religion in der amtlichen kirchlichen Literatur des Abendlandes vom. 5 bis 11. Jahrhundert. — Bonn, 1928.
5. Boussel P. Histoire illustree de la Pharmacie. — P., 1949.
6. Coulton G. D. Life in the Middle Ages: V. 1–4. — Cambridge, 1967.
7. Daly L. J. The medieval university (1200–1400). — N.-Y., 1961.
8. Doremberg Ch. Histoire des Sciences medicales. 2 vol. — Paris, 1870.
9. Deaux G. The black death 1347. — N.-Y., 1969.
10. Demaitre L. Theory and practice in medical education at the University of Montpellier in the Thirteenth and Fourteenth centuries. — J. of the History of medicine and allied sciences. — N.-Y.-L., 1975. — №30. — S.103–123.
11. Die Geschichte der Medizin im Spiegel der Kunst. — Koln, 1980.
12. Dumesnil R. Histoire illustree de la medecine. — P., 1950.
13. Entralgo L. P. Historia Universal de la medicina. T. 3. — Barcelona, 1972.
14. Franz A. Die kirchlichen Benediktijnen im Mittelalter. Bd. 1–2. — Graz, 1960.
15. Hahn A., Dumaitre P. Histoire de la Medecine et du Livre Medical. — P., 1962.
16. Hamdard: Voice of Eastern Medicine. V. — Karachi, 1979.
17. Harmering D. Frankische Mirakelbücher. Quellen und Untersuchungen zur historischen Volkskunde und Geschichteder Frömmigkeit // Wuryburger Diozesangesichtsblätter (28), 1966. — S. 25–240.
18. Haskins Ch. H. The Rise of Universities. — N.-Y., 1933.
19. Herrlinger R. Geschichte der medizinischen Abbildung. V. 1–2. — Munchen, 1972.
20. Hollander E. Die Medizin in der Klassischen Malerei. — Stuttgart, 1923.
21. Laignel — Lavastine M. Histoire generale, de la medecine, de la pharmacie, de l'art dentaire et deart veterinaire: V. 1–2. — P., 1936–1939.
22. Lea H. Ch. The inquisition of the middle ages. — N.-Y., 1961.
23. Margo11a R. An illustrated history of Medicine. — Hamlyn, 1968.
24. Medieval Medicine. — Toronto: University of Toronto Press, 2010. — 564s.
25. Mittler M. Libellus de Translatione Sancti Anthonii Archiepiscopi et miracula Sancti Anthonii. — Siegburg, 1966–1968.
26. Neuburger I. Geschichte der Medizin. 2 Bde. — Stuttgart, 1906.
27. Schmitt J.C. Hidenpab und Hollenangst. Aberglaube im Mittelalter.— Frankfurt/Main, 1993.
28. Science in the Middle Ages. — Chicago: L., 1978.
29. Singer C h., Underwood E. A. A short History of Medicine. — Oxford, 1962.
30. Siraisi N. G. Arts and Sciences at Padua: The Studiurn at Padua before 1350. — Toronto, 1973.
31. Vania C. Krankheit P. Dinyelbacher. Europäische Mentalitätsgeschichte. Hauptthemen in Einzeldarstellungen. — Stuttgart, 1994. — S. 195–200.
32. Ziegler Ph. The black death. — L., 1969.

Схоластика та медичні факультети університетів середньовічної Європи

Президент Української Академії Історії медицини, д.м.н., проф. О.А. Опарін

Український гуманітарний інститут

Українська Академія Історії Медицини

В роботі показано, що система схоластичного принципу викладання, була розроблена та впроваджена в систему викладання до середньовічних університетів державною церквою з метою затвердження її догматів та навчань. Доведено, що система схоластики, заснована на дедуктивному методі проголошувала необхідність доказу вже затверджених церквою понять та уявлень, не маючи на увазі тим самим жодних наукових досліджень у принципі. Показано, що схоластика відкрила в університетське викладання містичні та окульти уявлення, які витіснили і без того вельми скромні середньовічні наукові напрацювання. Система схоластичного викладання призвела на середньовічних медичних факультетах до заборони на анатомо-фізіологічні дослідження та клінічні спостереження, відсутності практичних та експериментальних занять, знищення поняття клінічного мислення та науково-практичних дискусій, формування шаблонного підходу до лікування пацієнтів.

Ключові слова: схоластика, Середньовіччя, університет, медицина.

Scholastics and medical faculties universities of medieval Europe

President of the Ukrainian Academy of the History of Medicine, Doctor of Medicine,
prof. O.A. Oparin

Ukrainian Humanitarian Institute

Ukrainian Academy of the History of Medicine

The work shows that the system of the scholastic principle of teaching was developed and introduced into the system of teaching at medieval universities by the state church in order to approve its dogmas and teachings. It has been proven that the system of scholasticism, based on the deductive method, proclaimed the need to prove the concepts and ideas already approved by the church, without thereby implying any scientific research in principle. It is shown that scholasticism introduced mystical and occult ideas into university teaching, which displaced the already very modest medieval scientific developments. The system of scholastic teaching led to a ban on anatomic-physiological research and clinical observations, the absence of practical and experimental classes, the destruction of the concept of clinical thinking and scientific-practical discussions, and the formation of a template approach to the treatment of patients in medieval medical faculties.

Key words: scholasticism, Middle Ages, university, medicine.

Контактна інформація: Опарін Олексій Анатолійович —
доктор медичних наук, професор, Український гуманітарний інститут
Президент Української Академії Історії Медицини.
Email: oparinaa@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 05.09.2024 р.